

Леонід Остапенко

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу,
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”

ГАРАНТІЙНІ ВИПЛАТИ І КОМПЕНСАЦІЇ НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНИМ ПРАЦІВНИКАМ ВНЗ ТА ЇХ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

© Остапенко Л., 2017

У статті розглянуто правові аспекти регулювання гарантійних виплат і компенсацій науково-педагогічним працівникам з урахуванням їх професійних обов’язків, професійного рівня, а та інших вимог до їх трудової діяльності. Проаналізовано зміст гарантій і компенсацій відповідно до чинного законодавства про працю та інших законодавчих актів України.

Ключові слова: правове регулювання; гарантія компенсаційні виплати; науково-педагогічний працівник.

Леонид Остапенко

ГАРАНТИЙНЫЕ ВЫПЛАТЫ И КОМПЕНСАЦИИ ДЛЯ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ РАБОТНИКОВ ВУЗОВ И ИХ ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ

В статье рассматриваются правовые аспекты регулирования гарантийных выплат и компенсаций научно-педагогическим работникам с учетом их профессиональных обязанностей, профессионального уровня, а и других требований к их трудовой деятельности. Анализируется содержание гарантий и компенсаций в соответствии с действующим законодательством о труде и других законодательных актов Украины.

Ключевые слова: правовое регулирование; гарантия компенсационные выплаты; научно-педагогический работник.

Leonid Ostapenko

Department of Civil Law and Procedure

Sc.D., Prof.

Institute of Jurisprudence and Psychology

Lviv Polytechnic National University

GUARANTEE PAYMENTS AND PENSIONS TO THE SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL OFFICERS AND THEIR LEGAL ADJUSTMENT

The article deals with the legal aspects of the regulation of guarantee payments and compensations for scientific and pedagogical workers, taking into account their professional

duties, professional level, and other requirements to their work. The content of guarantees and compensations is analyzed in accordance with the current legislation on labor and other legislative acts of Ukraine.

Key words: legal regulation, guarantee compensation payments, scientific and pedagogical worker.

Постановка проблеми. Чинне законодавство України про працю передбачає ряд основних гарантій і компенсацій, які в тій чи іншій мірі стосуються трудових відносин у сфері освіти.

Крім того, існують додаткові гарантії в компенсації, наявність яких не має чіткої систематизації і є різною у закладах освіти України. На це звертали увагу М. В. Цвік, О. В. Петришин, Г. В. Щокін, О. В. Антонюк, М. Ф. Головатий, А. В. Калина, Дж. Адамс та інші.

Існує проблема в тому, що ряд провідних навчальних закладів України, які наділені правами автономії, в управлінні навчальним закладом, фактично залишаються безправними в частині визначення та реалізації додаткових гарантій і компенсацій для суб'єктів трудових відносин (науково-педагогічний та інший персонал).

Метою статті є наукове дослідження проблем правового регулювання в частині забезпечення і реалізації гарантій і компенсацій за результати трудової діяльності НПП вищих навчальних закладів що прямо впливає на якість освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Одним із правових аспектів, що потребує вирішення в Україні, є створення досконалого на сучасному рівні розвитку правової науки регулювання гарантій і компенсацій за результати трудової діяльності працівників у сфері вищої освіти.

Українська юридична література визначає правове регулювання як один з основних засобів державного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування в інтересах людини, суспільства і держави [1, с. 715].

“Великий юридичний словник” тлумачить поняття правове регулювання в якості процесу впливу держави на суспільні відносини за допомогою юридичних норм (норм права): базується на предметі і методі правового регулювання[2, с. 524].

Схоже за змістом визначення поняття правового регулювання містить “Сучасна правова енциклопедія”, що визначає його як здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони й розвитку, а також вплив на поведінку та свідомість громадян шляхом проголошення певних дозволів та заборон, затвердження певних правових актів тощо [3, с. 250].

Сучасне правове забезпечення гарантійних виплат, доплат і компенсацій у сфері вищої освіти залишається фактично без змін. Працівники у сфері освіти за рівнем оплати за результати своєї праці в Україні займають одне із останніх місць.

Неодноразові реформи вищої освіти, які намагаються проводити в Україні років лише “косметично” зачіпають одну з важливих сторін її проведення – це гарантійні виплати, доплати і компенсації.

Загальне визначення терміну “гарантія” містить у собі міру свободи і рівності, що відображає панівні уявлення про справедливість, які склалися на основі повторюваних суспільних відносин, що визнаються, схвалюються і охоплюються державою [4, с. 81].

На думку А. В. Калини гарантійними виплатами і компенсаційними виплатами є складові оплати праці працівника роботодавцем у випадках нецільового використання робочого часу або виконання не передбачених трудовою угодою робіт [5, с. 65].

Беручи до уваги соціально-економічний аспект, як правило під ним розуміють гарантію по оплаті праці для підтримання належного рівня життя населення України.

Так, відповідно до ч. 2, 3 ст. 59 Закону України від 01.07.2014 р. № 1556-VII “Про вищу освіту” науково-педагогічним, науковим і педагогічним працівникам вищих навчальних закладів встановлюються доплати за науковий ступінь доктора філософії та доктора наук, крім того керівник

вищого навчального закладу відповідно до законодавства, статуту та колективного договору визначає порядок, встановлює розміри доплат, надбавок, премій, матеріальної допомоги та заохочення педагогічних, науково-педагогічних, наукових та інших працівників вищих навчальних закладів [6].

Слід також зазначити, що окрім вищенаведеного Закону застосовуються положення Інструкції про оплату праці та розміри ставок заробітної плати професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів, що затверджена Наказом Міністерства освіти України від 02.04.1993 р. № 90, в якій зазначено, що ставки і оклади є державними гарантіями мінімальних рівнів оплати праці професорсько-викладацького складу, який перебуває у трудових відносинах з вищим навчальним закладом усіх форм власності, при додержанні встановленої законодавством про працю тривалості робочого часу та виконанні працівником посадових обов'язків (норм праці) [7].

Передбачені доплати за наукові ступені та вчені звання на сьогодні не мають чітких критеріїв визначення, а розмір цих доплат є просто жалюгідним, і ні в якій мірі не стимулює науково-педагогічну діяльність працівників освіти.

Формальне ставлення законодавчого органу держави до оплати праці працівників вищих навчальних закладах сприяє їх міграції в інші країни, що негативно впливає на якість підготовки фахівців у соціально-економічній сфері та державному управлінні.

Залишковий варіант фінансування галузі освіти не створює належного авторитету і бажання працювати у сфері вищої освіти в Україні.

Законодавець у ст. 1 Закону України “Про оплату праці” визначає оплату праці у формі заробітної плати що є винагородою, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу [8].

Разом з тим, мають місце порушення законодавства щодо оплати праці, а саме: ненадання матеріальної підтримки за виконання наукових досліджень (40 %), непрозорість системи доплат, надбавок і премій (33 %), перешкоджання або обмеження проведення наукової роботи (20 %) [9].

Враховуючи обсяги заробітної плати науково-педагогічний працівник в першу чергу думає, як підтримувати свій соціальний статус (оплата комунальних послуг, харчування та ін.). Наступний момент полягає в дороговизні публікації своїх наукових праць у наукових фахових виданнях та оплаті за участь в наукових конференціях з наступним публікуванням матеріалів у збірнику тез доповідей, участь у міжнародних стажуваннях та конференціях, і все це за власні кошти.

Також, не слід обминати стороною тиск збоку керівництва окремих вищих навчальних закладів, що негативно відображається на матеріальному та в подальшому соціальному становищі працівника.

Для прикладу, можна навести ситуацію, що мала місце у Рівненському державному гуманітарному університеті. За даними інформаційно-аналітичного порталу “Четверта влада”, ректор вищезгаданого навчального закладу тиснув на викладачів і змушував їх йти у відпустку за власним бажанням, на 15 днів [10]. В даному випадку були грубо порушені права працівників ВНЗ на працю та належну їй оплату.

Незважаючи на існуючі труднощі фінансування освітньої діяльності, позитивною на наш погляд є практика матеріального стимулювання науково-педагогічних працівників у Національному університеті “Львівська політехніка”. Матеріальне стимулювання науково-педагогічних працівників здійснюється з метою: підвищення професійної майстерності; розвитку наукових шкіл; підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації; підвищення науково-педагогічного потенціалу; впровадженню наукових розробок у виробництво; розвитку матеріально-технічної бази; покращення організації олімпіад, конкурсів, виставок, конференцій.

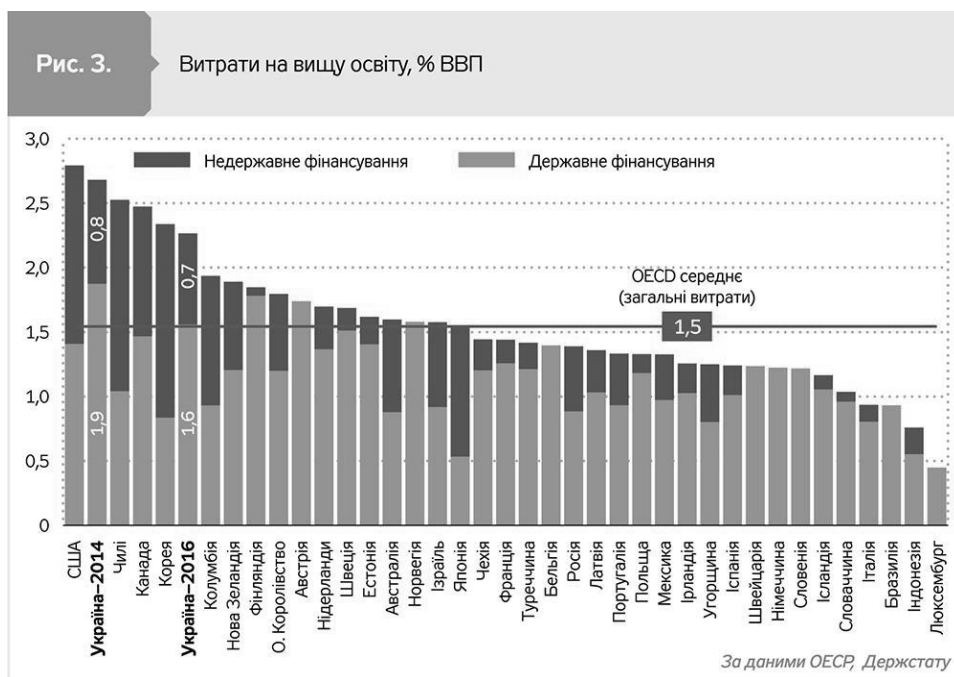
Крім того, матеріальне стимулювання науково-педагогічних працівників Університету здійснюється шляхом преміювання, а також встановлення надбавок; за високі досягнення у праці; за виконання особливо важливої роботи; за складність, напруженість роботи [11, с. 513, 514].

Однак вказані нами різновиди матеріального стимулювання не вирішують повністю цієї проблеми, яка за своїм змістом є загальною у сфері освіти.

Українська держава із суб'єктивних причин неналежно оцінює науково-педагогічних працівників працюючих у вищих навчальних закладах. Формально цю працю проголошують

важливою і необхідною за призначенням та змістом, а реальне фінансування в частині оплати праці науково-педагогічних працівників у сфері освіти є одним із самих низьких в Україні.

За даними рейтингу глобальної конкурентоспроможності ВЕФ 2015/16 рр. видатки на фінансування вищої освіти в Україні знизилися з 3,5 % ВВП у 2009 р. до 2,7 % у 2014-му, відбувалось подальше їхнє падіння до 2,3 % ВВП у 2016-му. Незважаючи на істотне зменшення державного фінансування, за загальним відносним показником рівня видатків на вищу освіту Україна випереджає Об'єднане Королівство, Нідерланди, Швецію, Ізраїль, Францію, Німеччину і багато інших країн, що посідають значно вищі місця за показником якості вищої освіти [12].



Однак, у 2017 році уряд підвищив фінансування освіти на суму 21,1 млрд гривень [13].

Є перспектива збільшення фінансування вищої освіти до якої входить підвищення заробітної плати науково-педагогічним працівникам,. Так, за даними онлайн-видання Na chasi, Кабінет міністрів України схвалив проект державного бюджету на 2018 рік. Витрати на освіту в 2018 році зростуть на 18,3 % (на 33,7 млрд грн) –до 217,5 млрд грн [14].

Слушною з цього приводу є думка Дж. Адамса який рамках теорії справедливості стверджує, що люди суб'єктивно визначають відношення отриманої винагороди до затраченим зусиллям і далі співвідносять його з винагородами інших людей, які виконують аналогічну роботу. Як результат, люди можуть зробити висновок про справедливість або несправедливість їх винагороди в організації. Згідно теорії ДЖ. Адамса справедливий підхід до системи оплати праці є найважливішим мотиватором ефективної і продуктивної діяльності. У зв'язку з цим проблема вимірювання трудомісткості навчального навантаження працівників є не просто актуальною, більш того, її ігнорування може привести до зниження якості надання освітніх послуг [15, с. 298].

Згадані моменти знижують якість вищої освіти , працівник-науковець особливо якщо це молодий науково-педагогічний працівник, невмотивований проявляти ініціативу у підвищенні свого кваліфікаційного рівня та бажанні використовувати свої знання, досвід в інтересах українського суспільства і держави. Також, негативним наслідком є стимуляція останнього до пошуку додаткових способів заробітку як на законодавчому рівні схвалених (робота за сумісництвом, репетиторство та інше) так і заборонених державою що виявляється також у формі адекватного та об'єктивного публічного осуду (хабарництво).

Проблема встановлення в Україні гідної заробітної плати науково-педагогічним працівникам є актуальною, як для суспільства, так і для конкретного працівника. Прикладом належного ставлення держави до праці науково-педагогічних працівників у навчальних закладах є країни Європейського Союзу.

Так, місячна середня заробітна плата викладача в Чехії становить 2,5 тисячі доларів США [16]. В Україні простий асистент-викладач зі ступенем кандидата юридичних наук отримує +/- 160 доларів США на місяць. Це означає, що рівень соціального захисту працівників у сфері освіти в Україні є одним із найнижчих, а забезпечення поза увагою органів державної влади і управління.

Висновки. Враховуючи наведене, слід зазначити що “ефективність реформ”, які відбуваються у сфері вищої освіти в Україні, спонукають молодь продовжувати навчання в інших країнах світу, а відтік науково-педагогічних працівників, підготовлених як правило за рахунок коштів бюджету України постійно збільшується.

Для збереження науково-педагогічного потенціалу України, потрібно не “реформувати реформи”, а комплексно з урахуванням державних і суспільних інтересів реалізувати у повному обсязі заходи, спрямовані на покращення освіти в Україні гідну оплату праці науково-педагогічним працівникам.

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: Вид-во “Юридична думка”, 2012. – 1020 с. 2. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Д. Зорькина, В. Е. Крутских. – М, 1999. – VI. 790 с. 3. Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщенко [та ін.]; за заг. ред. О. В. Зайчука; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 384 с. 4. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. – Х.: Право, 2008. – Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – 728 с. 5. Управління людськими ресурсами: (Понятійно-термінол. слов.): Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. Г. В. Щокіна, О. В. Антонюка, М. Ф. Головатого. – К.: МАУП, 2006. – 496 с. 6. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII // Відом. Верх. Ради України. – 2014. – № 37-38 – Ст. 2004. 7. Наказ Міністерства освіти України від 02.04.1993 р. № 90 “Про затвердження Інструкції про оплату праці та розміри ставок заробітної плати професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0181-93>. 8. Про оплату праці: Закон України від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР // Відом. Верх. Ради України. – 1995. – № 17. – Ст. 121. 9. Хто є найбільшим порушником прав в освіті? Студентський правозахисний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://profkom.info/news/1-latest-news/184-1-/html>. 10. Інформаційно-аналітичний портал “Четверта влада” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://4vlada.com/rivne/4029>. 11. Збірник документів Національного університету “Львівська політехніка” за ред. професора Ю. Я. Бобала. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 636 с. 12. Фінансування освіти: скільки, кому і як? Інтернет-видання “ZN.UA”. 12 серпня, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dt.ua/finances/finansuvannya-osviti-skilki-komu-i-yak-.html>. 13. Бюджет-2017: витрати на освіту збільшено на 21,1 млрд. ESPRESO.TV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://espresso.tv/news/2016/09/15/byudzheta_2017_vytraty_na_osvitu_zbilsheno_na_21_1_mlrld. 14. На освіту українців у 2018 році виділили 217,5 млрд. грн. Онлайн-видання Na chasi [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nachasi.com/2017/09/26/budjet-na-osvitu-2018/>. 15. Лукинова С. А. Зароботная плата преподавателя вуза: сравнительно-правовой анализ / С. А. Лукинова // Ленинградский юридический журнал. – Вып. № 1 (39). – 2015. – С. 293–301. 16. Зарплата преподавателей вузов в разных странах / Сколько зарабатывает Ru 03.12.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://skolkozarabatyvaet.ru/professii/zarplata-prepodavatelej-vuzov-v-raznyx-stranax>.

REFERENCES

1. Shemshuchenko Yu. S. (Ed.). *Velikiy entsiklopedichniy yuridichniy slovník* [Large Encyclopedic Law Dictionary]. Kyiv: Yuridichna dumka., 2012. 1020 p. (in Ukr.) 2. Suhareva A. Ya., Zorkina V. D.,

Krutskih V. E. (accessed 02.10.2017). (Ed.). **Bolshoy yuridicheskiy slovar** [Big Law Dictionary]. Moskva: 1999. VI. 790 p. (in Rus). 3. Zaychuk O. V., Kopylenko O. L., Onishchenko N. M. **Suchasna pravova entsyklopediya** [The modern legal encyclopedia]. Kiev, Yurinkom Inter., 2010. 384 p. (in Ukr.). 4. Tsvik M. V., Petryshyn O. V. (eds) 2008, **Metodolohichni ta istoryko-teoretychni problemy formuvannya i rozvytku pravovoyi systemy Ukrayiny** [Methodological, historical and theoretical problems of formation and development of the legal system of Ukraine], Vol. 1 Pravova systema Ukrayiny: istoriya, stan ta perspektyvy [The legal system of Ukraine: history, state and prospectse] at 5 Vol. 728 s. 5. SchokIn G. V., Antonyuk O. V., Golovatiy M. F. **Upravlinnya lyuds'kymy resursamy: (Ponyatiyno-terminol. slov.)** [Managing Human Resources: (Understanding the terminology of words.)]. Kiev, MAUP. 2006. 496 p. (in Ukr.) 6. **About Higher Education: the Law of Ukraine dated 01.07.2014 № 1556-VII** (In Ukraine) (Supreme Council of Ukraine, 2014, Vol. 37, Art. 2004). 7. **Order of the Ministry of Education of Ukraine “On Approval of the Instruction on the Payment of Wages and the Amount of Wage Bills of the Faculty of Higher Educational Institutions” of 02.04.1993 № 90** (In Ukraine) Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0181-93> Open Document (accessed 11.10.2017) 8. **On payment for work : the Law of Ukraine dated 24.03.1995 № 108/95-BP** (In Ukraine) (Supreme Council of Ukraine, 1995, Vol. 17, Art. 121) 9. **Who is the biggest violator of the rights in education? / Student's Rights Portal**. Available at: <http://profkom.info/news/1-latest-news/184-1-/html> Open Document (accessed 08.10.2017). 10. **Information and Analytical Portal “Fourth Power”**. Available at: <http://4vlada.com/rivne/4029>. Open Document (accessed 01.10.2017). 11. Bobalo Yu. Ya. **Zbirnyk dokumentiv Natsional'noho universytetu “L'vivs'ka politekhnika”** [Collection of documents of the National University “Lviv Polytechnic”]. L'viv, Vydavnytstvo L'vivs'koyi politekhniky. 2011. 636 p. 12. **Funding for education: how much, to whom and how? / Internet publication ZN.UA**. August 12, 2016. Available at: <https://dt.ua/finances/finansuvannya-osviti-skilki-komu-i-yak-.html>. 13. **Budget 2017: Education expenditures increased by 21.1 billion / ESPRESO.TV**. Available at: https://espreso.tv/news/2016/09/15/byudzheth_2017_vytraty_na_osvitu_zbilshen (accessed 01.10.2017). 14. **In the year 2018, 217.5 billion UAH were allocated for the education of Ukrainians**. / Online edition of Na Chasi. Available at: <http://nachasi.com/2017/09/26/budjet-na-osvitu-2018/> (accessed 02.10.2017). 15. Lukinova S. A. **Zarabotnaya plata prepodavatelya vuza: sravnitel'no-pravovoy analiz** [The wages of the university teacher: a comparative legal analysis]. Leningradskiy yuridicheskiy zhurnal, Vol. 1 (39), 2015, pp. 293-301(in Rus). 16. **The salary of university professors in different countries / How earn Ru** 03.12.2015. Available at: <http://skolkozarabatyvaet.ru/professii/zarplata-prepodavatelej-vuzov-v-raznyx-stranax>(accessed 08.10.2017).

Дата надходження: 25.10.2017 р.